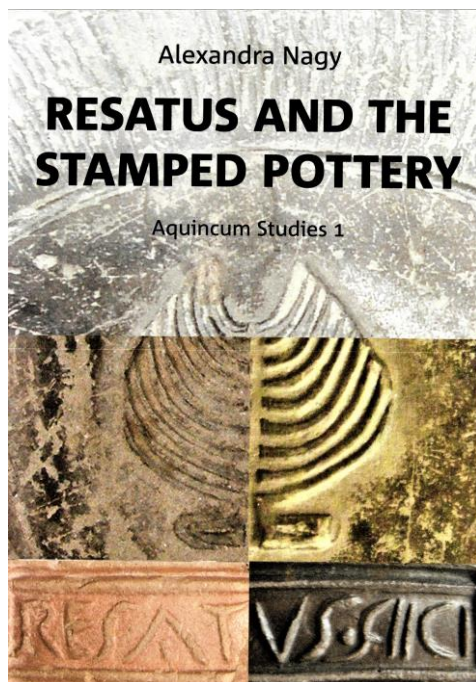

Alexandra Nagy, *Resatus and the stamped pottery*, Aquincum Studies 1, Budapest 2017, 84 p., 118 planșe și 49 figuri

Alexandra Nagy propune o lucrare cu un subiect extrem de interesant, care, privit din perspectiva zonei Dunării de Jos este cunoscut puțin spre deloc. Singurul cercetător român care a atins tangențial această problematică în acest spațiu geografic este C. Mușețeanu. Alexandra Nagy este arheolog și muzeograf la muzeul Aquincum din Budapesta, fiind cunoscută în lumea ceramologică internațională datorită articolelor sale despre ceramica panonică, publicate în special în Acta RCRF. Așa cum recunoaște însăși autoarea, încă din primele rânduri ale introducerii, această carte este suma articolelor publicate anterior, revizuite și aduse la zi. Tot în introducere este definit spațiul cronologic, sunt menționate câteva elemente definitorii pentru ceramica panonică (elementele de tradiție celtică și combinarea acestora cu elementele de sorginte romană) și este stabilit scopul lucrării, prezentarea ceramicii panonice ștampilate și a atelierului lui Resatus.

Ulterior introducerii sunt trecute în revistă categoriile ceramicii de masă panonice, cunoscută în literatura de specialitate încă de la începutul sec. XX sub numele de "Pannonische Glanztonware". Este stabilită și o împărțire geografică a atelierelor care au produs acest tip de veselă, după cum urmează: cele din estul Pannoniei, cele din vest și cele din sud. Ceramica analizată în lucrarea Alexandrei Nagy este produsă în estul Pannoniei. Urmează o scurtă discuție despre forma vaselor și caracteristicile slip-ului. Acestea sunt în general de două feluri: forme de tradiție La Tène (celtice) și imitații ale unor forme de sigillate occidentale (Drag. 36 sau 37) pe care a fost aplicat decor prin ștampilare.

Autoarea face o discuție despre ceramica de masă din estul Pannoniei și tradiția celtică, în care ia în considerare și alte elemente precum influența sigillatelor italiice, a celor orientale și a celor pontice. Despre tradiția ștampilării ceramicii Alexandra Nagy afirmă că aceasta a fost adusă în Pannonia de celții veniți din zona pontică. În afară de tradiția

celtică, influența din zona italică sau microasiatică este pusă pe seama coloniștilor sosiți din aceste regiuni, dar mai ales pe seama soldaților romani dizlocați în Pannonia.

În ceea ce privește atelierul lui Resatus, este prezentat un istoric amănunțit al cercetărilor, începând cu lucrarea rămasă inedită a lui Lajos Nagy, cel care a identificat prezența lui Resatus în estul Pannoniei. Alexandra Nagy nu ezită să prezinte propria viziune referitoare la cele scrise anterior de diferiți specialiști maghiari, iar după ce pune în context toată informația despre ceramica de masă panonică și despre atelierul lui Resatus, sfârșește prin a formula un set de întrebări precum: au existat două ateliere ale lui Resatus care au produs în același timp? A fost nevoie acesta să se mute mai aproape de piața de desfacere? A avut acesta un singur atelier în Aquincum și a vândut marfa pe mai multe piețe? Cum au fost folosite ștampilele și de ce apar aceleași motive decorative în două situri (ateliere) diferite? Răspunsul la această serie de întrebări constituie cuprinsul lucrării prezentate în rândurile de față.

Piața de desfacere a produselor ceramice ștampilate reprezintă un element esențial în economia lucrării. Autoarea stabilește zonele în care acest tip de veselă are o preponderență însemnată, comparativ cu alte categorii ceramice similare. Deasemenea este stabilită aria de maximă circulație a produselor lui Resatus, după cum urmează: către occident au pătruns până la Carnuntum, către sud și sud-vest până la Bátaszék și Tikos, către nord și est (barbaricum) artefactele pătrund până pe teritoriul actual al Slovaciei.

Următorul aspect analizat de Alexandra Nagy este datarea ceramicii de masă ștampilate. Sunt precizate intervalele cronologice avansate în literatura arheologică maghiară în deceniile precedente. Sunt trecute în revistă elemente istorice precum apariția primei unități militare romane sau prezența celților în zonă. În urma acestei analize, momentul începerii producției ceramicii de masă ștampilate este fixat în a doua jumătate a sec. I p.Chr. Cât privește datarea formelor, aceasta este realizată în relație cu formele imitate din atelierele consacrate, fie din peninsula italică, fie din sudul Galliei. Motivele decorative prezente pe ceramica de masă panonică sunt și ele la rândul lor imitații ale motivelor prezente în special pe vesela produsă în sudul Galliei. Diferența majoră este aceea că motivele sunt utilizate individual, nu în diverse combinații care stau la baza unor scene complexe, așa cum e cazul sigillatelor de la La Graufsanque. În continuare sunt trecute în revistă o serie de contexte arheologice în care au fost descoperite vase și fragmente ceramice specifice atelierului lui Resatus. Toate datează în a doua jumătate a sec. I p.Chr. și în sec. al II-lea, inclusiv cele din contexte funerare.

Următoarea parte a lucrării este dedicată în exclusivitate atelierului de la Lágymányos, care este unul din cele 18 ateliere identificate în zona orașului Budapesta. Atelierul în cauză este unul dintre cele mai timpurii, numeroase influențe

ale ceramicii celtice fiind atestate. Au fost identificate și cercetate un număr de 22 de cuptoare, ceea ce pune în evidență mărimea și importanța atelierului, chiar dacă este puțin probabil ca cele 22 de cuptoare să fi funcționat simultan. Însă numărul cuptoarelor poate crește ca urmare a cercetărilor viitoare. Producția atelierului de la Lágymányos este atribuită lui Resatus și Deuso. Din punct de vedere cantitativ, aici au fost descoperite 2040 de fragmente ceramice panonice, dintre acestea 374 fiind cu decor șampilat. Ulterior este prezentată tipologia ceramicii de masă panonice, în acest sens fiind luate în discuție contribuțiile anterioare. Pentru ceramica cu decor șampilat produsă în atelierul de la Lágymányos, Alexandra Nagy stabilește trei forme principale, fiecare cu o multitudine de variante. În ceea ce privește tehnologia de producere a ceramicii, aceasta nu se diferențiază cu nimic față de marile ateliere de pe cuprinsul Imperiului Roman. Potrivit studiilor interdisciplinare temperatura de ardere era cuprinsă între 650 și 950 °C. Calitatea veselei este sub cea a recipientelor produse în atelierele gallice sau italice, însă este suficient de bună pentru un raport calitate-preț care o impune pe piața locală.

Despre decor și motivele decorative prezente pe ceramica de masă din grupul Lágymányos aflăm că predomină formele vegetale, reprezentările zoomorfe sau antropomorfe fiind foarte rare. De asemenea se insistă pe faptul că vasele sunt fie cu slip roșu, fie negru-cenușiu, singura diferență dintre acestea fiind procedeul de ardere, în timp ce forma sau decorul sunt identice. Autoarea nu oferă nici o ipoteză privind această dualitate a slip-ului. În ceea ce privește forma vaselor, cea mai numeroasă este Dragendorff 37, chiar dacă dimensiunile castroanelor poate varia. Interesant este și faptul că decorul șampilat este aplicat atât pe suprafața exterioară, cât și pe cea interioară a recipientelor. În ceea ce privește ștampilele, acestea erau confecționate din lut, iar complexitatea și nivelul ridicat al detaliilor unora dintre ele este remarcabil. Ștampilele aplicate pe ceramica de masă panonică pot fi în negativ sau în relief.

În finalul lucrării sunt prezentate ștampilele care poartă nume de meșteri olari, insistându-se asupra celor ale lui Resatus. În marea majoritate a cazurilor ștampilă este aplicată pe suprafața interioară, în centrul castronului, dar poate fi întâlnită extrem de rar și pe suprafața exterioară. Un alt tip de ștampilă analizat de Alexandra Nagy este cea în formă de plantapedis. Aceasta consideră că fragmentele ceramice decorate cu plantapedis nu pot fi încadrate în tipul "Pannonische Glanztonware" și că mai degrabă reprezintă imitații ale ceramicii de tradiție romană, fără a mai specifica alte amănunte. Un singur fragment ceramic din grupul Lágymányos ce poartă o astfel de ștampilă poate fi considerat rebut, restul au fost descoperite în gropi menajere. Ștampilele plantapedis pot fi asociate cu producția lui Deuso, deoarece pe un fragment ceramic apare numele acestuia din urmă între două ștampile plantapedis.

Din păcate, concluziile lucrării sunt prezentate într-o manieră schematică, întinsă pe o jumătate de pagină. Alexandra Nagy nu pune informațiile cunoscute până în prezent despre ceramica de masă panonică și activitatea lui Resatus în contextul descoperirilor din spațiul dunărean sau chiar al întregului Imperiu Roman. Acest fapt reprezintă un punct slab în economia lucrării. Atelierele panonice, la fel ca toate centrele de producție ale ceramicii de masă din lumea romană, s-au dezvoltat având la bază tradiția locală și influențele culturale din spațiul mediteranean, iar o discuție în acest sens ar fi fost necesară.

În ciuda neajunsurilor subliniate anterior, lectura lucrării Alexandrei Nagy este extrem de interesantă pentru cei care se ocupă de studiul ceramicii de masă în spațiul danubian și nu numai.

Marian MOCANU

Institutul de Cercetări Eco-Muzeale "Gavrilă Simion", Tulcea